

**ÜLEVAADE
EESTI VABADUSSÕJAST
1918–1920 (II)**

**JAAN MAIDE
KOLONEL-LEITNANT**

KAITSELIIDU KIRJASTUS 1933

SISUKORD

B. EESTI VABADUSSÕDA

I. Kaitsejõudude loomine ja erilised sammud riigikaitse korraldamise alal Vabadussõja alul	1
II. Vabadussõja põhjused, poolte sõjaline ettevalmistus, sõjategevusteater ja tegevuskavad	15
Vabadussõja põhjused	15
Poolte sõjaline ettevalmistus	17
Sõjategevusteater	19
Tegevuskavad	22
III. Eesti abiväed. Vene Põhja-armee korraldamine. Ingerlased ja lätlased	24
Eesti abiväed	24
Vene Põhja-armee korraldamine	27
Ingerlased ja lätlased	30

B. Eesti Vabadussõda.

I. Kaitsejõudude loomine ja erilised sammud riigikaitse korraldamise alal Vabadussõja alul.

Ajutine Valitsus ja tema esimesed ülesanded. 9. novembril Saksamaal puhkenud revolutsiooni tagajärjel algasid Tallinnas toitlusrahutused ja käärimine kohalikus Saksa sõjaväes. Okupatsioonivõimud olid sunnitud valitsemisvõimu Eestis üle andma Ajutisele Valitsusele.

11. novembril avaldab J. Poska Eesti Ajutise Valitsuse volitusel Eesti rahvale järgmise üleskutse:

*Eesti Ajutine Valitsus
Eestimaa Rahvastele.*

„Eesti Maapäeva Vanemate Nõukogu kuulutas 24. veebruaril s. a. manifesti läbi Eesti iseseisvaks demokraatlikuks vabariigiks ja andis kõrgema võimu kolmeliikmelise päästekomitee kätte, kes Eesti Ajutise Valitsuse kokku seadis ja välja kuulutas. Eesti Ajutise Valitsuse välissaatkonna ettepanekul tunnistasid liitriigid Eesti Maapäeva tegelikult iseseisvaks ainsaks kõrgemaks võimuks Eestis.

Seega annab Eesti Ajutine Valitsus teada, et ta oma katkestatud tegevust uuesti on alganud, ja avaldab järgmist:

1. Lähematel päevadel astub kokku Eesti Maapäev, kelle peaülesandeks on Eesti Asutava Kogu kokkukutsumine üleüldise, ühetasase, otsekohese, salajase ja proportsionaalse hääleõiguse põhjal.

2. Kõik üleüldise valimiseõiguse alusel valitud maa-, linna- ja vallaomavalitsuse asutused peavad ajaviitmata oma katkestatud tegevust jätkama, juhataste järele, mida Ajutise Valitsuse volinikud kohtadel annavad. Vahepeal tegevuses olnud ametiasutustelt ja isikutelt tuleb asjaajamine üle võtta.

3. Ajutine Valitsus kutsub Eesti rahvast rahuliku usaldusega Ajutise Valitsuse vastutusrikast tegevust toetama ja kordasegavatest väljaastumistest tagasi hoidma. Maa ja rahva kaitseks on sammusid astunud. Iseäranis külmaverelist ja kohusetundlikku lahendamist nõuab toitlusküsimus, mis senise kontrollimata ja meie maale kahjuliku tegevuse läbi kriitiliseks on läinud.

Eesti Ajutine Valitsus loodab, et Eesti rahvas sel suurel ajaloolisel silmapilgul oma enesemääramise õigust kultuuriliselt tarvitada oskab.

Tallinnas, 11. novembril 1918. a.

Eesti Ajutise Valitsuse volitusel:

J. Poska.¹

12. novembril otsustas Maanõukogu Vanematekogu ajutiselt, kuni Maanõukogu kokkuastumiseni, Ajutise Valitsuse kokkuseade ära määrata järgmiselt:

Pea- ja siseminister: K. Päts.

Peaministri asetäitja ja kohtuminister: J. Poska.

Siseministri asetäitja ja rahaminister: J. Kukk.

Välisminister: O. Strandmann.

Sõjaminister: A. Larka.

Teedeminister: F. Peterson.

Põllutöö- ja toitlusminister: J. Raamot.

Haridusminister: P. Pöld.

Ilma portfellita minister: J. Tõnisson.

Tööministri ja tööstus-kaubandusministri kohad eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei kandidaatide jaoks vabaks jätta.²

Ajutine Valitsus seisis raskete ülesannete ees. Ta pidi tööle asuma ilma valitsemisaparaadita ajal, millal maa toiduainetest oli peaaegu tühjaks veetud.³ Saksa revolutsioonilised okupatsiooniväed olid tegevust takistamas,

¹ Riigi Teataja nr. 1 — 27. nov. 1918. a.

² Riigi Teataja nr. 1 — 27. nov. 1918. a.

³ Põllutöö- ja toitlusministri J. Raamoti üleskutse andmeil kodanikele 14. novembrist 1918. a.

„Leiba linnadele ja maatarahvale”, leidis Eesti Ajutine Valitsus sakslaste käest toitlusasutisi üle võttes Tallinnas ainult 3400 puuda vilja, millest poolenaelalise portsjoni juures Tallinnale jätkub

kodanike meeoleolu oli veel selgumata ja riigi seesmise ning välise julgeoleku aparaat loomata. Kõigist raskustest hoolimata oli siiski tarvis kiiresti:

1. sundida Saksa okupatsioonivõime valitsemist ja riiklikke asutisi meile üle andma;
2. takistada lahkuvaid okupatsioonivägesid varanduste väljavedamisel;
3. korraldada ja kindlustada riigi sisemist korda ning kodanike julgeolekut ja
4. leida võimalusi ja teid riigi idapiiri kaitseks uue ja kindlasti ähvardava vaenlase, Nõukogude Venemaa, vastu.

Kaitseliit. Iga valitsus vajab reaalselt jõudu, sest ilma selleta ei suuda ta end maksma panna ega oma määrusi ja korraldusi ellu viia. Eesti Ajutisel Valitsusel puudus aga sel ajal riiklikult korraldatud reaalne jõud. Polnud veel ei politseid ega sõjaväge. Seisukord oli seda kriitilisem, et enamlased koondasid Eesti piirile oma jõude ja Saksa okupatsioonivägede kaitsele polnud meil suurt lootust.

Et Ajutisele Valitsusele pakkuda tuge, kuulutab 11. novembri õhtul Omakaitse juhatus okupatsiooniaegse Omakaitse organisatsiooni lõpetatuks ja selle asemel asub Eesti Kaitse Liidu korraldamisele. Uue rahva omakaitse organisatsiooni liikmeiks võisid olla ainult eesti soost kodanikud. Kaitseliidu tehniliseks juhiks jäi kindralmajor E. Põdder.

Kaitseliidul oli eesmärgiks Eesti Ajutist Valitsust tema ettevõtteis igapidi toetada, esialgu kindlustada maakaitset ja kodaniku julgeolekut ja oma valve alla võtta riigivarandusi. Selle teostamiseks avaldati üleskutsed Kaitseliitu astumiseks ja määrati iga maakonna peale juht, kes kohal Kaitseliitu pidi organiseerima. Kuna muud sõjaväelist organisatsiooni esialgu veel ette näha ei olnud, oli Kaitseliidu teenistusse võimalik paremaid eesti ohvitseri määrata, mis ka tehti.

Kaitseliidu korraldamiseks avaldati järgmine teadaanne:

Eesti Kaitse Liit.

„Saksa võimude ajal asutatud omakaitse on Ajutise Valitsuse käsul likvideeritud. Politsei asjaajamise võtavad oma kätte kohalikud omavalitsused. Maa julgeoleku kaitsmise võtab Eesti Kaitse Liit oma peale nii linnas kui maal.

Saksa imperialistlike sõjavõimu raudse käpa rõhumise all kannatades ja nähes, et meid hoolimata näljasurmale vastu viiakse, kuna maa kehvad saadused üle piiri voolavad, asutati kõige suurema saladuse all Eesti Kaitse Liit. Liidus seisavad arusaajad ja üksteist usaldavad isikud, erakondade vahel vahet tegemata, selleks, et Eesti rahva peret terves tema mitmekesisuses ühiselt ja vahettegemata toore vägivalla, näljasurma ja rahvuslise vägistamise vastu kaitseda.

Eesti Kaitse Liit nõuab, et Eestis rahvavõimu alusel valitsema saaks Eesti seaduslik valitsus. Selleks nõuab ta, et Eesti Maapäeva ja tööliste

vaid 3 päevaks. Suures hädas olid ka maata inimesed maal (Riigi Teataja nr. 1 — 27. nov. 1918. a.).

esitajate läbi täiendatud Eesti Ajutise Valitsuse kaudu otsekohe, salajase, ühetasase ja proportsionaalse valimise viisi järele saaks kokku kutsutud Eesti Asutav Kogu, kes Eesti enese saatuse määrama peab. Praegusi valitsuseasutusi eeltähendatud kujul toetab Eesti Kaitse Liit sõjariistadega kuni Eesti Asutava Kogu kokkutulekuni, mis kõige lähemal ajal peab sündima.

Ei tohi olla vägivalda ega mõistmatuid korratusi, mis halvaks rahva avaldust vabal parlamentaarsel viisil. Ei tohi huligaansusel lasta praegust silmapilku tarvitada segaduste loomiseks.

Et seda läbi viia, on vaja kõikide eestlaste abi erakondade vahel vahet tegemata. Kõik, kel kallis meie kodumaa tulevik, astugu Eesti Kaitse Liidu liikmeks, et vabatahtlise distsipliini läbi raudset jõudu luua väliste sissetungijate vastu ja rahva vaba tahtmise avalduse kaitseks. Ajutise Valitsusega on liit ühenduses endise 1. Eesti polgu ülema Põdderi läbi.

Maakondade korralduste ülemateks on nimetatud endised Eesti sõjaväe ohvitserid:

Harju maakonna ja Tallinna ülem on Kann.

Viru „ „ Rakvere „ „ Reek.

Tartu „ „ Tartu „ „ Kurvits.

Järva „ „ Paide „ „ Puskar.

Viljandi „ „ Viljandi „ „ Kubu.

Lääne „ „ Haapsalu „ „ Rõuk.

Pärnu „ „ Pärnu „ „ Tannbaum.

Võru „ „ Võru „ „ Vreemann.

Saare-, Hiiu- ja Muhumaa „ „ Poopuu.

Tallinna jaoskondade ülemad on:

1. Abrams.
2. Dreverk.
3. Schmidt.
4. Kuusik.
5. Lepp.
6. Vokk.

Sadama komendant: kaugeltsõidu kapten Treilmann, abi: Eduard Friedenstein.

Balti vaksali komendant: Friedenstein, noorem.

Liidu peastaab asub Brokusmäel nr. 8.

Eesti Kaitse Liit”⁴.

See oli Kaitseliidu juhatuse esimese tööpäeva vili. Kõigi nimetuste kinnituseks ilmub 11. novembril Eesti Kaitseliidu päevakäsk nr. 1.

Järgmisel päeval, s. o. 12. novembril, teatati Saksa kindralkomandole, et on asutatud Eesti Kaitse Liit ja palutakse korraldust, et patrullidele nende teenistuse juures ei tehtaks takistusi.

⁴ „Tallinna Teataja” nr. 66 — 13. nov. 1918. a.

Esimesed kaks-kolm nädalat on Kaitseleidule raskeimaks ajaks. Ta peab iseennast organiseerima ja sealjuures ka kõige energilisemalt töötama. Sakslased olid lahkumas ja püüdsid Eestist toiduaineid ja muid varandusi võimalikult suuremal arvul välja vedada. Mida ei suudetud välja vedada, püüti maha müüa saherdajaile või äärmisel juhtumil isegi hävitada (relvad). Kaitseleidu üheks esimeseks ülesandeks oli takistada väljavedu ja valvata selle järele, et riigivarandusi ei toimetataks kõrvale. Samal ajal oli tarvis valvata ka sakslasilt ülevõetud varandusi ja ladusid. Nii kasvas iga päevaga või õigemini iga tunniga vajadus kaitseleitlaste järele. Neid nõuti igalt poolt igasuguse abi ja teenistuse tarvis.

Kõige suuremat muret tegi Kaitseleidu juhatusele relvade küsimus. Sakslased meile sõjariistu ei tahtnud üle anda, vaid, ümberpöörduvalt, nad katsusid relvi, mida kaasa ei suudetud võtta, isegi tarvitamiskõlbmatuks teha. Selleks olid nad suurel hulgal püssidel lukud ära võtnud ja need Koplis (Tallinnas) merre heitnud. Kõik nõuded ja palved, et püssid meile korralikult üle antaks, jäid enamasti tähelepanemata.

Ka oli suuri raskusi Kaitseleidu enese organiseerimise alal. Eriti raske oli Kaitseleitu korraldada väljaspool Tallinna. Sakslased olid ajutise sõidukeelu välja kuulutanud ettekäändel, et nad evakueerivad sõjaväge ja vaguneid on vähe. Sõidukeelu tõttu oli väga raske ühest linnast teise liikuda. Nii ei tunginud juhtnöörid ja käsud Kaitseleidu asutamiseks maal küllalt kiiresti edasi. Ka telegraaf ja telefon oli sakslaste käes. Raskustest ülepääsmiseks lepiti kokku raudteeametnikega ja nende kaudu sai siis kasutada raudtee telegraafi ja telefoni.

Ülemaalisele Kaitseleidule suudeti siiski umbes ühe nädala jooksul alus panna, hoolimata Saksa võimude ägedast vastutöötamisest, mis eriti Lõuna-Eestis (alluvuse tõttu Riias asuvale kindralkomandole) end tunda andis ja tegevust igati pidurdas. Kaitseleidu üldist organiseerimistööd hõlbustas märksa okupatsiooniaegse omakaitse põrandaaluste rakukeste võrk, mis kattis kogu Eesti pinda. Nii tekkisid üle öö nagu maa alt organiseeritud salgakesed, kes valmis olid Ajutise Valitsuse käskude ja korraldusi täitma. Kui otsekohesed ülesanded keskkohalt puudusid, toimiti kohtadel oma parima äratundmise ja arusaamise järgi Eesti riigi ja rahva huvides.

Samal ajal, kui eestlasile Kaitseleidu korraldamise ja organiseerimise alal sünnitati mitmesuguseid raskusi, varustasid okupatsioonivõimud kohalisi balti sakslasi ohtrasti relvadega, püüdes neist organiseerida sõjalist jõudu, mis aga suuremaid tagajärgi ei annud. Sel teel tekkisid Tartus, Viljandis, Rakveres ja mujal n.n. Balti „*Heimatschutz*“ salgad, mis hiljem olid sunnitud end Eesti väejuhatuse alla painutama ja Balti pataljoni nime all ühinema eriväeosaks.

Kaitseleit õigustas täiel määral oma olemasolu. Ta seadis jalule seesmise korra, toimis riigivaranduste ülevõtmist ning nende valvamist ja esimesena ruttas vastu vaenlasele idarajale. Hiljem, kui olid loodud juba kaitseväeosad ja need asusid rindele, jäi Kaitseleidu hooleks peamiselt julgeoleku kaitse siseriigis. Vabadussõja kestes võrsusid Kaitseleidust mitmed väeosad.

Kaitseliidu loojaks, juhatuse esimeheks ja tema tuliseks hingeks oli Joh. Pitka.

Kaitseliit oli asutatud siiski enam riigi sisemise julgeoleku ja kindla korra kaitseks kui välise vaenlase vastu väljaastumiseks, mispärast ka sõjaväe (rahvaväe) loomisega tuli rutata, sest Nõukogude Venemaal asuvate eesti kommunistide juhtide kavatsus Nõukogude Venemaa valitsuse toetusel Eestimaa vastu korraldada sõjakäik oli reaalsema kuju võtnud.

Rahvaväe moodustamine vabatahtlikkuse alusel. 16. novembril otsustabki Ajutine Valitsus kokku kutsuda Eesti Rahvaväe⁵, kellel on ülesandeks Eesti riiklikku iseseisvust kaitsta ja alal hoida Eesti Demokraatlikus Vabariigis avalikku korda, milleks avaldatakse järgmised kaks teadaannet:

1. Eesti Rahvaväe kokkukutsumine.⁶

Eestimaa piiride kaitseks ja riiklise korra alalhoidmiseks Eesti Demokraatlikes Vabariigis on Eesti Ajutine Valitsus otsustanud viibimata Eesti Rahvaväge kokku kutsuda.

1. *Eesti Rahvaväe ülesandeks on Eesti riiklist iseseisvust kaitsta ja avalikku korda Eesti Demokraatlikes Vabariigis alal hoida.*

2. *Eesti Rahvaväe arv määratakse esialgu 25 000 mehe peale ja tõstetakse edaspidi tarvidust mööda.*

3. *Eesti Rahvaväeks kutsutakse vabatahtlikud 21.—35. aastani.*

4. *Kokkukutse algab 21. novembril. Kui 28. novembriks mõnes maakonnas nõutav arv rahvaväelasi kokku ei tule, siis tuleb sõjaministri korraldusel meeste sunnivõtmine 21. aastast alates.*

Tähendus: Vastuvõetavate meeste arvu üksikute maakondade ja linnade peale määrab sõjaminister ära.

5. *Rahvaväelaste vastuvõtmine sünnib maakonna linnades, maakonna rahvaväekomisjonide läbi.*

6. *Maakonna rahvaväekomisjoni kokkuseade on järgmine:*

a. esimees — maakonnaavalitsuse esimees;

b. abiesimees — maakonna rahvaväe ülem (senine maakonna Eesti Kaitse Liidu ülem);

d. liikmed:

1. *linna omavalitsuse esitaja;*

⁵ Eesti Rahvavägi — Eesti sõjaväe (kaitseväe) paralleelmõiste ja sõnavorm peamiselt Eesti Vabadussõja ajal. Rahvaväe mõiste viipab sõjaväe vabatahtlikule komplekteerimisviisile ja demokraatlikule korrale. Ametlikult tarvitatud esmakordselt Eesti Ajutise Valitsuse otsuses 16. XI 1918. a. Eesti rahvaväe kokkukutsumise kohta vabatahtlikkuse alusel (R. T. nr. 1 — 1918. a.). Ametlikult kaotas ta maksvuse riigikogult 25. III 1926. a. vastu võetud kaitseväeteenistuse seadusega (R. T. nr. 43 — 1926. a.). Nii ametlikus kui ka kõnekeeles oli domineerivaks nimetuseks sõjavägi. Sõnavorm rahvavägi, samuti ka sellest tuletatud nimetus rahvaväelane, leidis tarvitamist peamiselt Eesti Vabadussõja ajal.

⁶ Riigi Teataja nr. 1 — 1918. a.

2. maakonna arst;
3. maakonna vallavanemate esitaja;
4. kohalik vallavanem (vastuvõetava elukoha järele).

7. Kuhu vastuvõetud rahvaväelased teenistusse lähevad, seda määrab maakonna rahvaväeülem sõjaministri juhatus mõõda.

8. Vastuvõetud rahvaväelased ilmuvad teenistusesse oma riides ja saabastes, ühes nädala toidumoonaga.

Tähendus I: Riided ja saapad olgu korralikud. Pesu vähemalt kaks paari.

Peale selle võtab iga mees magamiskoti, peapadja, teki ja kaks lina kaasa. Kehvad mehed saavad tarvilikud riided ja pesu kohalikult valla omavalitsuselt.

Tähendus II: Nädala toidumoonaga saavad vastuvõetud mehed sellelt talult või mõisalt, kelle maa peal mehed elavad; linnas — linnavalitsuselt.

9. Rahvaväe varustab sõjariistadega Eesti Ajutine Valitsus.

10. Rahvaväe ülevalpidamise eest hoolitseb Eesti Vabariik.

11. Eesti Vabatahtlik Rahvavägi jääb tegevusesse nii kaua, kuni Eesti Vabariigi iseseisvus lõpulikult kindlustatud ja alaline Rahvavägi korraldatud on, mis mitte hiljem ei sünni kui eeloleva talve lõpuks.

12. Rahvaväelastele määratakse tegeva teenistuse ajal tasuks päevaraha 3 mk. ja riidekulu 1 mk. päeva kohta.

Tähendus: Puhkusel olijatele päevaraha ja riidekulu ei maksta.

Eesti tulevik, Eesti maa ja rahva julgeolek on kindlustatud ainult siis, kui Eestis tõsine demokraatiline riigivõim tõuseb, kes Eesti Vabariigis seaduslikkust ja vabadust kindlustab ja Eestimaad väliste hädaohtude eest kaitseb.

Ise tahame mehed olla, kes vaba Eesti loovad ja teda kaitsevad.

Sellepärast kõik mehed, kes võivad sõjariistu kanda, vabatahtlikult Eesti Rahvaväkke!

Tallinnas, 16. novembril 1918. a.

Eesti Ajutise Valitsuse nimel:

Peaminister: J. Poska.

Sõjaminister: A. Larka.

2. Ohvitseride ja sõjaväe ametnikkude üleskutse.⁷

1. Kõik ohvitserid, arstid ja ametnikud, kes endistes Eesti polkudes teenisid ja kes polguülema poolt uueks formeerimiseks määratud, on kohustatud viibimata järgmistesse linnadesse ilmuma:

1. polk — Tallinna,
2. polk — Tartu,
3. polk — Võrru,
4. polk — Narva.

Kõik teised Eesti rahvusest ohvitserid, elukutselised ja sõjaaegsed,

⁷ Riigi Teataja nr. 1 — 1918. a.

peavad viibimata Tallinna sõjaväe staapi Pagari uul. nr. 1 ilmuma, tarvilisi dokumentisid endise teenistuse üle kaasa võttes.

2. Kõik Eesti rahvusest veltveeblid ja vanemad alamohvitserid, kes Vene sõjaväes, reas, üleaja teeninud ja Eesti sõjaväes teenida soovivad, ilmugu viibimata, tarvilisi dokumentisid teenistuse üle kaasa võttes, polgu staapidesse järgmistes linnades: Tallinnas, Tartus, Võrus, Narvas, Rakveres ja Pärnus.

Kuni vormiriiete muretsemiseni riigi poolt, peab oma riideid ja saapaid kandma. Riided ja saapad peavad korralikud olema.

Riigi poolt on söök ja palgaks kuus: veltveeblitele 225 marka, vanematele alamohvitseridele 175 marka.

Tallinnas, 16. novembril 1918. a.

Ajutise Valitsuse nimel:

Sõjaminister: A. Larka.

Eeltoodust selgub, et rahvaväge otsustati moodustada vabatahtlikul alusel ja tema arvuline koosseis määrati kindlaks 25 000 mehe peale. Ohvitserid, arstid ja ametnikud mobiliseeriti sunduslikult.

Vabatahtliku mobilisatsiooni kaudu mõeldi nimelt saada rahvaväkke paremat elementi, paremaid kodumaa poegi, kuna sundmobilisatsioon aga oleks toonud rahvaväkke kõik vastavais eluaastais kodanikud, ka meie riiklikku iseseisvust mittepooldajad. Ka ei tahtnud Ajutine Valitsus nähtavasti riskeerida, sest sundmobilisatsiooni mittekordaminekul oleks meie rahvaväe loomise katse võinud täieliselt ebaõnnestuda.

Vabatahtlik mobilisatsioon igatahes pidi andma selle esimese reaaljõu, selle tuuma, kui mitte enam, mille najal tulevikus oleks võimalus olnud läbi viia sundmobilisatsiooni.⁸

Ka arvuliselt suuremat sõjaväge polnud mõtet kokku kutsuda, sest selle tarvis puudusid relvad ja varustus. Endiste eesti rahvusväeosade relvad ja varustus olid okupatsioonivõimude poolt kas Saksamaale viidud või merre pillatud. Ainult väike osa relvadest suudeti meie poolt laiali kanda ja ära peita. Ühtlasi valitses ka arvamine, et okupatsiooniväed, vähemalt alul, täidavad maailmasõja vaherahulepingut ja ilma liitlaste loata ei lahku Vene piirilt. Ettevaatuse mõttes jätab Ajutine Valitsus sõjaministrile siiski õiguse meeste sunnivõtmiseks 21. eluaastast alates, kui 28. novembriks nõuetavat arvu rahvaväelasi kokku ei peaks tulema.

Kokkutulnud meestest kavatseti formeerida üks diviis (ülem kindral-major A. Tõnisson) koosseisus: kuus kahe-pataljonilist jalaväe rügementi, üks kuuepatareiline suurtükiväe rügement, üks neljaeskadroniline ratsaväe rügement ja üks inseneriväe pataljon.

Silmas pidades kogemusi 1. Eesti rahvusdiviisi loomisest ja välise kaitse rutulise teostamise tarvidust, otsustati formeerida esialgu ainult neli jalaväe

⁸ Ajutise Valitsuse protokollist 16. nov. selgub, et J. Tõnisson soovitas mobilisatsiooni läbi viia „Inglise eeskujul”, esiteks vabatahtlik ja siis sunduslik, nagu see tegelikult ka sündis.

rügementi, määrates neile asupaikadeks: 1. rügemendile (kindral-major E. Põdder) — Tallinn, 2. rügemendile (kolonel J. Unt) — Tartu, 3. rügemendile (kolonel-leitnant E. Kubbo) — Võru ja 4. rügemendile (kolonel A. Seimann) — Narva.

Varsti aga selgus, et üldine olukord nõuab ka teiste väeosade kiiret formeerimist, mispärast ka 20. novembril käsk antakse 5. ja 6. jalaväe rügemendi ning teiste eriväeosade formeerimiseks. Asupaikadeks määratakse: 5. rügemendile (kolonel-leitnant N. Reek) — Rakvere, 6. rügemendile (kolonelleitnant J. Puskar) — Pärnu (II pataljon — Viljandis) ja eriväeosadele — Tallinn.

Diviis pidi alluma peastaabi kaudu sõjainistrile. Pea ja sõjainistriks oli K. Päts; peastaabi ülemaks — kindralmajor A. Larka. Diviisiülemaks määrati kindral-major A. Tõnisson ja diviisi staabi ülemaks — kolonel J. Rink.

Mereväelaste organiseerimisele asuti juba varem. Nimelt hakati mereväelasi registreerima 14.—15. novembril, kuid tegelikult seisid esialgu mereväe ülesanded Kaitseliidu õlgadel. Nii võeti kaitseliitlaste poolt üle Aegna ja Naissaare kindlustused 11. novembril. 16. novembril võeti sakslasilt üle suurtükipaati „Lembit” (endine vene „Bobr”). Laev oli tublisti rikutud.⁹

Sunduslik mobilisatsioon. 22. novembril, kui enamlaste esimene katse tungida Eesti piiridesse sai teatavaks (pealetung Narvale 22. novembril), avaldas Ajutine Valitsus Eesti Vabariigi kaitsjaile.

„Eesti Vabariigi idapiiri on ähvardamas enamlaste vägivaldavalitsuse võitlussalgad.

Kui enamlastel korda peaks minema üle Narova jõe Eestimaa piiridesse tungida, siis tähendaks see Eesti Vabariigile ja tema elanikkudele kõige tõsisemat hädaohtu, hävitavat korralagedust ja üldist veresauna.

Eesti Ajutine Valitsus on kindel, et Saksa sõjaväed, kelle hooleks Eesti idapiiri kaitsmine on usaldatud, oma kohust vana vahvusega täidavad. Nende kõrvale on Ajutine Valitsus vaenlase tagasilöömiseks Eesti Kaitseliidu mehi saatnud.

Esimesed pataljonid Eesti rahvaväest, kes vabatahtlikena kokku astunud, saadetakse võitlusrinde kaitsele abiks.

Eesti rahvaväe kokkukogumine peab nüüd tulise kiirusega sündima. Kõik võitlusvõimelised mehed Eestis ilmugu silmapilk oma maakonnalinnadesse rahvaväkke.

Iga julge mees Eestis, kellel vaba Eesti riigi saatus, oma kodu, oma perekonna ja omaste elu ja julgeolek kallis, astugu ajaviitmata Eesti rahvaväe ridadesse.

Kaitsjad teadku, et vaba Eesti tahab ja oskab iga ohvrit, mis Eesti riigi kaitsmise heaks toodud, õieti hinnata.

Peaks võitlus Eesti riigi kaitsmiseks kellegilt elu nõudma ehk tervise võtma, siis töötab Ajutine Eesti Valitsus pühalikult Eesti kui ka Saksa

⁹ A. Varma — „Merevägi Vabadussõjas”, lhk. 10, 17, 18.

sõjameestele, et Eesti vabariik ennast kohustab langenud sõjameeste perekondade ja vigasaajate eneste kui ka nende omaste tulevikku rohkeliiku riigiabi läbi kindlustada.

Sõja- ja rahaministeeriumile on kohuseks tehtud viibimata sellekohaseid määrusi välja töötada.

Ajutine Eesti Valitsus loodab kindlasti, et praegusel tõsisel silmapilgul iga mees oma kohust täidab. Tallinnas, 22. novembril 1918. a.

Ajutine Eesti Valitsus:

Peaminister: K. Päts.

*Sõjaminister: A. Larka”.*¹⁰

Varsti selgus, et vabatahtlik mobilisatsioon ei anna loodetud tagajärgi. Kokku tuli võrdlemisi vähesel arvul vabatahtlikke, mis on seletatav sellega, et laiem rahvahulk oli väsinud maailmasõja vintsutustest, enamliku revolutsiooni ja Saksa okupatsiooni aegsest survest. Rahvas soovis rahu. Samuti polnud rahvahulkadel kindlat usku iseseisvusvõitluse edukusse suure ja laia Venemaaga. Kardeti äpardumist ja selle tagajärjel — halastamatut terrorit enamlaste poolt. Puudus aeg ja võimalus laiema selgitustöö tegemiseks, mispärast ka rahval polnud selget kujutlust toleaeegsest Venemaast ja ta võimeist. Kodanikul oli silmi ees endine Venemaa oma täie jõukusega, rikkusega ja võrreldes Eestiga — kohutava suurusega. Teisel arvamusel oli aga Ajutine Valitsus, silmapaistvamad riigi- ja seltskonnategelased ja Eesti ohvitserkond, välja arvatud mõned üksikud. Teades, et Nõukogude Vene vajab palju väge teistel väerinnitel läänes, lõunas, idas ja põhjas ja seepärast Eesti vastu ta võib saata ainult piiratud arvul vägesid, mis pealegi on veel halvasti korraldatud, ei puudunud meil usk võidusse, kui aga südilt ja õigeaegselt vastu hakata.

Peale enamlaste esimesi katseid peale tungida ja nimelt 29. novembril avaldati järgmised kaks teadannet, millega sõjaseadus ja sunduslik mobilisatsioon välja kuulutati.

Sõjaseadus ja mobilisatsioon välja kuulutatud.

„Ajutine Valitsus otsustas 29. novembril:

- 1. Terves Eesti Vabariigis sõjaseadus selle väljakuulutamise päevast maksma panna.*
- 2. Üleriiklise mobilisatsiooni tähtpäevaks 1. detsember s. a. määrata. Esialgse määruse põhjal peavad lipu alla ilmuma kõik 21-, 22-, 23- ja 24-aastased mehed. Seks otstarbeks peavad need mehed nimetatud tähtajaks oma maakonnalinna sõjaväekomisjoni koguma ühes varustusega, nagu see Ajutise Valitsuse käsukirjas teada antud.*

Käsk ohvitseridele.

¹⁰ Riigi Teataja nr. 2 — 1918. a.

Tuletan veel kord kõigile Eesti ohvitseridele mobilisatsiooni käsku 16. nov. 1918. a. meelde.

Eraldi peavad ohvitserid, kes enne Eesti polkudes teenisid, viibimata oma polkudesse ilmuma.

Kes viie päeva jooksul, sellest päevast arvates, kui käsk „Riigi Teatajas” ilmub, oma teenistuskohale ei ilmu, võetakse kohtulikule vastutusele.

Tallinnas, 29. nov. 1918. a.

Sõjainistri eest

Peastaabi ülem: Larka.”¹¹

Erilised sammud ja korraldused riigikaitse alal. Eestil tuli Vabadussõda alustada paljaste kätega. Sõjaväe korraldamiseks puudus raha, relvastus, laskemoon, riide- ja toiduvarustus, sanitaarvahendid jne. Algas kibe muretsemise ja loomise ajajärk.

Põnevamaks päevaküsimuseks olid relvad. Vajadus oli eeskätt püsside järgi, rääkimata juba kuulipildujaist, suurtükkidest ja teistest tehnilistest sõjavahenditest.

23. novembril tegi Ajutine Valitsus otsuseks läkitada J. Tõnisson Soome relvade muretsemise ülesandel ja veidi hiljem J. Poska esimese välislaenu tegemiseks.

Soome ulatas meile esimesena oma aitava käe. Sealt saadi esimene 10 miljoni Soome margaline välislaen ja sealt tulid ka esimesed relvad ja vabatahtlikud.

Meie välisdelegatsioonid pidasid läbirääkimisi liitriikidega sõjalise abi saamiseks. Ka seal oli tagajärgi. Esimesena saadi inglasilt nõusolek laevastiku Tallinna saatmiseks.

1918. a. lõpul ja 1919. a. alul tehti riigikaitse alal rida sõjalise ja administratiivse iseloomuga korraldusi, millest tähtsaimad oleksid:

1. Sõjavägede juhtimiseks moodustati eriline instituut — peastaap, mille etteotsa asus senine sõjainister kindral-major A. Larka. Sõjainisteeriumi juhtimise võttis enese peale peaminister K. Päts. Kui detsembri esimesel poolel tegelik elu näitas, et peastaabi võimupiirid osutusid kitsaiks ja mitte vastavaiks kiiresti arenevaile sündmustele rindel, moodustati 14. detsembril operatiivstaap ja veidi hiljem, 23. detsembril, laiavõimupiiriline ülemjuhataja instituut. Sõjavägede ülemjuhatajaks nimetati kolonel J. Laidoner. Alul operatiiv- ja pärast ülemjuhataja staabi ülemaks määrati kolonel J. Soots. Sellest ajast peale võtab operatsioonide juhtimine ja sõjavägede organiseerimine plaanikindlama kuju ja kindlama iseloomu.

2. Juhtimise soodustamiseks ja operatsioonide edukamaks läbiviimiseks moodustati kaks väerinnet — Viru- (Kirde- ja Põhja-Eesti) ja Lõuna- (Kagu- ja Lõuna-Eesti) väerinne. Esimese ülemaks määrati detsembri alul kindral-major A. Tõnisson, teise ülemaks — kolonel E. Limberg; 23. detsembril aga, kui moodustati teine diviis — kolonel V. Puskar.

¹¹ Riigi Teataja nr. 3 — 1918. a.

3. Asuti uute väeosade formeerimisele.

Loodi soomusrongid. Esimene soomusrong (ülem kapten K. Parts, pärast kapten A. Irv) sõitis Tallinnast 30. novembril väerindele ja jõudis 2. detsembril Vaivarasse. Jaanuarikuu esimesil päevil oli väerindel juba 3 laiarööpalist (Tallinna—Tapa vahel) ja üks kitsarööpaline (Pärnu—Mõisaküla vahel) soomusrong.

Soomusrongide peaorganiseerijaks oli mereväekapten, pärast admiral, Joh. Pitka. Vabadussõjaaegseks soomusrongide juhatajaks, soomusrongide diviisi ülemaks, oli kapten, pärast kolonel, K. Parts.

Pandi alus:

a. Kuperjanovi partisanidele leitnant J. Kuperjanovi poolt, kes varem oli Tartu maakonna Kaitseliidu ülemaks. Leitnant J. Kuperjanov sai loa oma Kaitseliidu salga ümbernimetamiseks Kuperjanovi partisanide salgaks 23. detsembril 1918. a.

b. Kalevlaste Malevale spordiselts „Kalevi” algatusel. 16. detsembril saadi sõjaministeeriumilt luba Kalevlaste Maleva formeerimiseks vabatahtlikest. 22. detsembril oli formeeritud juba 1. kompanii. Kalevlaste Maleva hingeks ja pealikuks oli lipnik L. Tõnson.

c. Skautide (Scouts) väeosale Henry Reissaare, Ameerika eestlase, algatusel, kes 17. detsembril skaudikompanii asutamiseks sõjaministeeriumiga sõlmis vastava lepingu.

d. Järvamaa, Tartu ja Tallinna kaitsepataljonile, Balti pataljonile ja teistele väeosadele.

4. Ajutine Valitsus, ministrid ja teised riigivõimukandjad avaldasid rea teadaandeid, korraldusi ja määrusi, mis pidid kindlustama riigi sisemise korra, tema elu eduka arenemise ja samuti tagama riigi välise julgeoleku.

Nii kuulutas Ajutine Valitsus 1. detsembril järgmist:

„Isamaa on kõige suuremas hädaohus. Äranälginud vene röövsõjasalgad on sõda kuulutamata Narva juures maale tunginud, et Eestimaa vilja ja toidunatukest ära riisuda. Maad ähvardab röövimine ja laastamine.

Pealetungijaid ei ole nii palju. Neid tagasi lüüa oleks tühi asi, kui Eesti rahval oleks oma korrapärane sõjavägi. Seda ei ole meie väliste takistuste pärast veel jõudnud luua. Ainult seepärast on sissemurdjatel esiotsa korda läinud Narva ära võtta ja parkümmend versta edasi tungida.

Valikut ei ole. Kui meie tahame oma maad laastamise, paljaksriisumise ja käegakatsutava hukkamineku eest päästa, siis on vaja vastu hakata. Eesti rahvas peab kõik oma jõu kokku võtma, et nurjatuid röövleid ja rahurikkujaid veriste peadega üle piiri tagasi ajada. See ei ole raske, kui kõik rahvas ühel meelel üles tõuseb.

Vastupanek on juba käimas. Vabatahtlikud sõjamehed Eesti Kaitse Liidust sõdivad Narva väerinnal ja on senistes lahingutes juba kõige suuremat mehisust üles näidanud. Vaenlase kaotused on väga suured. Ka välispoolt on abi tulemas.

Kuid seniseid kaitsjaid on veel liiga vähe, et vaenlast tagasi lüüa. Ja väline abi võib viibida. Sellepärast on vaja kiirelt rahvasõjavägi ellu kutsuda,

kes vaenlase vastu välja astuks. Sellepärast on Ajutine Valitsus mobilisatsiooni välja kuulutanud ja esialgselt neli aastakäiku mehi lipu alla kutsunud.

Et seda mobilisatsiooni läbi viia ja tugevat rahvasõjaväge ellu kutsuda, otsustab Ajutine Valitsus:

Kõik valitsuse ja omavalitsuse asutused peavad oma hariliku tegevuse ajutiselt seisma panema, maha arvatud üksnes kõige hädalisem jooksev asjaajamine. Kõik valla-, alevi-, linna- ja maakonnavalitsused muutuvad sõjaväe valitsusteks.

Sõjapidamise jaoks on vaja: mehi, sõjariistu, toiduaineid, raha, vara, talveriideid, hobuseid, veovankreid. Ajutisel Valitsusel on korda läinud välismaalt sõjariistu osta. Teise jao on valitsus saksa okupatsioonivõimudelt tagasi saanud.

Võib olla, et esialgu sõjariistu kõigi meeste jaoks ei jätku, kuid Valitsusel on kindlad lootused neid veel juure muretseda.

Toidumoona muretsemise on toitlusministeerium oma peale võtnud. Talveriideid ja igasugu muud sõjavarustust on sõjaministeerium sakslaste käest osalt tagasi saanud, kuid veel rohkem läheb vaja. Seda peavad meie valitsused ja omavalitsuse asutused kokku korjama.

See nõuab määratu suurt tööd. Valitsus üksipäini ei suudaks midagi ära teha. Kõik rahvaasutused, kõik ametnikud, kõik rahva poolt valitud mehed peavad endid sellele tööle rakendama.

Vallavalitsused peavad jalamaid järgmised komisjonid ametisse panema:

1. Rahaasjade komisjon, kes koha peal sisemise laenu (lühikeseajaliste riigikassa kohustuste) müümist korraldab ja selle tellimiseks valla piirkonnas elavaid varanduslisi isikuid kohustab, nende määruste järele, mis valitsus selleks eraldi avaldab.
2. Rekvisitsiooni komisjon, kes rahva sõjaväe jaoks talveriideid ja muud kehakatet sunniviisil kokku võtab. Iga vald peab andma 10 kasukat ehk Vene soldati sinelit, 10 talimütsi, 20 villast tekki, 20 paari kõlbulikke saapaid, 20 paari villaseid pealispüksa, 20 villast Vene soldati pealissärki ehk villast kuube, 25 sooja särki ehk kampsoni ja 50 paari ihupesu. Iga talu peab andma ühe paari villaseid kindaid ja ühe paari villaseid sokke. Asjad ei pruugi uued olla, kui nad aga hästi parandatud ja puhtad on. Valdade hulka on ka mõisad arvatud, kes kõigi asjade andmisest oma pinna suuruse järele peavad osa võtma.
3. Rahvaväe komisjon, kes lipu alla kutsutavad mehed kokku käsutab, neile tarbekorral puuduvad soojad riided ja jalanõud kätte annab, ning nemad maakonna linna saadab. Käesolevas punktis nimetatud riided ja jalanõud tulevad iseäraldi kokku korjata ja ei tohi mitte eelmises punktis nimetatud varandusest võetud saada.
4. Moonavankrite ja hobuste võtmise komisjon. Iga vald (mõisad hulka arvatud) peab andma 10 hobust ühes hobuseriistadega ja 7 vankrit. Hobused peavad suurtüki- ja ratsaväele kõlbulikud olema. Iga sadul, mis iganes kusagil talus või mõisas olemas, võetakse sunniviisil rahva sõjaväe tarvis ära.

Kõik valla piirides olevad automobiilid tulevad vallavalitsuste poolt üles kirjutada, nende omanikkudelt või hoidjatelt allkiri võtta, et neid kusagile teisale ära ei viida, ja maakonnavalitsusele nende üle rutuline teade saata.

Kõik äravõetud talveriided, vankrid, loomad, hobused, sadulad, hobuseriistad hinnatakse komisjonide poolt ära. Nende kohta seatakse üleüldine protokoll kokku ja igale omanikule antakse kviitung vallavalitsuse pitseriga.

Kõik äravõetud varandus saadetakse neist kohtadest, mis maakonna linnale lähemal on kui 40 versta, otsekohe maakonnalinna kraamiladudesse, mujalt aga lähemasse vaksalisse, maakonnavalitsuse abiladusse.

Maakonna- ja linnavalitsused peavad jalamaid ladude jaoks ruumid muretsema, kraami vastuvõtjad ja ladude valitsejad ametisse panema. Kõik sündsad kaubaaidad ja ladud tulevad rekvireerida. Iseäranis tuleb selle eest muret pidada, et loomad ja hobused hästi hoolitsetud ja toidetud saavad. Kasarmu ruumide jaoks tulevad kõige pealt kõik seltsimajad, trahterid ja kinoteatrid rekvireerida, tarbekorral ka erakorterid ja koolid. Linnavalitsused peavad kasarmute kordaseadmiseks, nii ka magamise asemete ehitamiseks jne. komisjonid ametisse panema. Niisama peavad linnavalitsused sõjaväe leivaahjud ja köögid sisse seadma.

Kõigi kokkukogutud asjade üle seatakse kõige suurema kiirusega täpise aruanded ja nimekirjad kokku ja saadetakse sõjaministeeriumi varustus valitsuse ülema kätte, kes nende varanduste tarvitamise ja väljaandmise üle korraldusi teeb.

Maakonna- ja linnavalitsused ei pea valitsuse käskusid ootama, vaid ise kõige suuremat algatuse vaimu ilmutama. See on peaasi. Ainult siis võidame.

Valitsus loodab kindlasti, et kõik kodanikud ise hädaohu suurusest aru saavad ja ilma sündimata need ohvrid kanda võtavad, mida see käsukiri neile peale paneb. Kes nüüd ei tihka ühte jagu oma varandusest ohverdada, see mõelgu selle peale, et kõik tema varandus ära riisutakse, ja võib olla, tuleroaks langeb, kui röövsõja laine üle meie maa veereb. Selle hirmsa hädaohu kõrval on kõik need ohvrid, mida Ajutine Valitsus praegu nõuab, tühi asi.

Kes seda siiski aga ei taha aru saada ja nende kergete ohvrite kandmisest püüab kõrvale põigelda, nende vastu võtab Ajutine Valitsus kõige valjumad abinõud tarvitusele, rasketest varanduse trahvidest algades kuni sõjaväljakohtu kätte andmiseni.

Peaminister ja sõjaminister: K. Päts.

*Tallinnas, 1. detsembril 1918. a.*¹²

5. Detsembrikuus saadeti välja Ajutise Valitsuse emissarid ja instruktorid. Nende ülesandeks oli kohtadel küsimuste selgitamine, mis mobilisatsiooni, riigilaenu, rekvireerimiste ja varustamise kõige kiirema teostamisega ühenduses. Selleks oli emissaridel õigus valla täiskogusid ja teisi koosolekuid kokku kutsuda.

¹² Riigi Teataja nr. 4 — 1918. a.

Väljasaadetud emissarid käisid kogu Eesti läbi. Emissaride selgitustöö ja kaasabi oli eriti väärtuslik mobilisatsiooni läbiviimisel. Emissaride kaudu muretseti ka esimene üldpilt rahva meeleolust Vabadussõja ajal.

6. Loomisel oleval valitsuse aparaadil oli üksi raske kõigi sõjaaegsete erakorraliste nõuetega valmis saada. Vaja oli kiires korras ka seltskonda mobiliseerida vabatahtlikuks riigikaitse tööks.

Et asjale hoogu anda, kutsuti Ajutise Valitsuse algatusel 1. detsembril Estonia kontsertsaali rahvakoosolek kokku. Tungil täis saalile andsid pea- ja sõjaminister K. Päts, põlutööminister O. Strandmann ja teedeminister Sakk seletusi üldisest olukorrast, poliitilise silmapilgu tähtsusest ja vajadustest.

1. detsembri selgitus- ja õhutuskoosoleku tulemuseks oli Ühistöö loomine, mille algajaks oli Vold. Päts.

5. detsembril 1918. a. Ajutise Valitsuse poolt kinnitatud eesti seltside ja organisatsioonide liidu ühistöö põhikiri seab ühistööle eesmärgiks — organiseerida Eesti kodanikke ja koondada ühingute ja seltside jõude selleks, et need ühisel jõul Eesti riigi loomise töös võiksid kaasa töötada mitmesuguste seltskondlike asutiste ja korralduste loomise ning ettevõtete teostamise abil.

Oma sihtide taotlemiseks ühistöö:

- a) asutab riigiettevõtete toetuseks korjanduste keskkoha;
- b) muretseb sõjavangide, sõjapõgenejate, invaliidide ja viletsasse seisukorda sattunud riigikodanike ja nende perekondade eest, neile andes toitu, riideid ja abi;
- c) korraldab toitluspunkte ja ühiselumaju.

Liidu eesotsas oli kolmeliikmeline juhatus: esimees — Vold. Päts, abi — G. Ollik ja kirjatoimetaja — V. Raam. Liidu liikmeks võisid olla kõik Eesti riigi kodanikud, ühingud ja seltsid, kes soovisid liidus kaasa töötada Eesti riiki toetavas ja ülesehitavas töös.

Eeltoodust selgub, kui suur ja lai oli ühistöö tööpõld. Varsti kattis ühistöö osakondade tihe võrk riiki. Tuhanded kodanikud rakendasid end vabatahtlikult ja tasuta ühistöö teenistusse.

II. Vabadussõja põhjused, poolte sõjaline ettevalmistus, sõjategevusteater ja tegevuskavad.

Vabadussõja põhjused.

Vabadussõja põhjused. Eestile Vabadussõda oli kaitsetsõjaks. Sõja eesmärgiks meil oli — kaitseda oma rippumatust ja riiklikku iseseisvust.

Et eestlased Vabadussõja võtsid vastu ainult oma riikliku iseseisvuse ja rippumatuse kaitseks ja kallaletungijana esines Nõukogude Vene, siis tuleb ka põhjusi, mis enamlasti sundis oma vägesid Baltimaale saatma, otsida Nõukogude Vene poliitilisest kavast. Peapõhjusi, miks Nõukogude Vene väed lahkuvate Saksa okupatsioonivägede kannul tungisid Baltimaale, oli õieti kolm:

1. Esimeseks põhjuseks oli maailmarevolutsiooni siht.

Enamlus näeb oma ülesannete teostamist kommunistliku korra maksmapanemises kogu maailmas kodanlike valitsuste kukutamise ja nende asemele tööliste diktatuuri sisseseadmise kaudu. Eriti tugevaks sai enamlaste usk ülemaailmsesse revolutsiooni siis, kui Saksamaa sõjas kokku varises ja seal tekkisid rahulolematused ja mässud.

Okupatsioonivägede lahkumisel oli Nõukogude Vene valitsusel nii siis üheks peamiseks mureks sakslasile viivitamata järele liikuda ja endise Vene riigi läänerajal asuvad muurahvad alistada varem, kui nad endid suudavad organiseerida, ja nii üle piiririikide ehitada sild Nõukogude Vene ja kääriiva Saksamaa vahele.¹³

25. detsembril 1918. a. selgitas „Izvestija” Baltimaade erakorralist tähtsust enamliku Venemaa jaoks järgmiselt:

„Eesti, Läti ja Leedu asuvad teel, mis Venemaalt viib Lääne-Euroopasse, ja on seega meie revolutsioonile takistuseks, sest nad lahutavad Nõukogude Vene revolutsioonilisest Saksamaast. See lahutav müür tuleb ümber lükata. Nõukogude Vene väed peavad Eesti, Läti ja Leedu okupeerima. Vene punane proletariaat peab endale võtma võimaluse Saksa revolutsiooni arenemisele mõju avaldada. Baltimaade tagasivõtmisega saaks Nõukogude Vene ühtlasi ka soodsa võimaluse kihutustöö tegemiseks Skandinaavia maades.”

Teiseks sihiks oli — ette jõuda liitlaste arvatavast interventsioonist. Esimeses järjekorras tahtsid aga enamlased vallutada just Baltimere ranniku, et sellega takistada liitlasi vägesid maalesaatmast revolutsiooni hälli, Petrogradi, külje all.

Kolmandaks pealetungi põhjuseks olid enamlasil toitlusküsimused. Pärast Ukraina okupeerimist sakslaste poolt ja enamlusvastaste väerinnete kujunemist idas muutusid toitlusolud Venemaal eriliselt raskeks. Nälg andis end iseäranis teravasti tunda Petrogradis, Baltimaade külje all. Ilmusid üleskutsed rahvale punaväkke astumiseks ja osavõtmiseks toitlusekspeditsioonist Eestisse ja Lätti, kust täakide abil loodeti leiba saada.¹⁴

Nii siis, kooskõlas poliitilise olukorraga oli Nõukogude Venel Balti teatril peamiseks sõja eesmärgiks — vallutada Baltimaa, võtta enda alla seal asuvad sadamlinnad, jõuda ette arvatavast liitlaste interventsioonist ja astuda vahetusse ühendusse Saksamaaga, kellega koos õhutada ja teostada maailmarevolutsiooni.

Eeloleva sõja õigeid põhjusi püüti Nõukogude Vene poolt kõigiti maskeerida. Sõjale katsuti anda Eesti kodu- ja klassisõja ilme. Nii kuulutas eesti revolutsiooniline komitee pärast Narva vallutamist 29. novembril 1918. a. Eesti sotsiaalseks nõukogude vabariigiks. Ametlikuks vabariigi nimetuseks sai „Eesti töörahva kommuuna”. 8. detsembril 1918. a. nr. 269 all järgneb ülevenemaalise kesktäidesaatva komitee dekreet Eestimaa nõukogude vabariigi tunnustamise kohta. Nimelt teatab rahvakomissaride nõukogu Eesti

¹³ А. Анишев — «Очерки гражданской войны 1917—1920 г. г.», lhk. 171, 172.

Vaata ka Ленин — «Собрание сочинений», том I, lhk. 372—374 ja том XV, lhk. 421.

¹⁴ Ed. Laaman — „Eesti Vabadussõja poliitiline ajalugu”, lhk. 49.

nõukogude valitsusele järgmist:

„1. Vene nõukogude valitsus tunnustab Eestimaa nõukogude vabariigi iseseisvust. Kõrgeimaks võimuks Eestimaal tunnustab Vene nõukogude valitsus Eestimaa nõukogude võimu, kuni nõukogude kokkutulekuni aga Eestimaa rahvakomissaride võimu, mis välja kuulutatakse tema esimehe, seltsimees Anvelt, poolt.

2. Vene nõukogude valitsus kohustab kõiki Eestimaaga kokku puutuvaid vene nõukogude vabariigi sõja- ja kodanlikke võime igasugust abi andma Eestimaa vabastamiseks kodanluse ikke alt.

3. Rahaasjanduse rahvakomissariaadile tehakse kohuseks välja anda kümme miljonit rubla laenuks Eestimaa nõukogude vabariigi rahvapangale.

4. Toitlusrahvakomissariaadile ja kõrgemale rahvamajanduslikule nõukogule tehakse kohuseks kokku leppida Eestimaa nõukogude vastavate ametkondadega kaubandusliku vahekorra loomiseks nimetatud vabariikide vahel.

Rahvakomissaride nõukogu esimees: V. Uljanov (Lenin).

S. P. K. V. asjade valitseja: Bontš-Brujevitš.

Rahvakomissaride nõukogu sekretär: L. Fotieva.”

Eeltoodud dokument räägib selget keelt sellest, et Nõukogude Vene poolt tunnustatud „Eesti töörahva kommuuna” oli ainult maskiks, sildiks tõsistele sõjapõhjustele. Nõukogude Vene sõja ja kodanlikke võime kohustati igasugust abi andma Eesti nõukogude valitsusele, ja see pakutav ja antud abi oligi selleks tegelikuks jõuks, millega asuti Eesti vallutamisele. Eesti kommunistlikud väeosad olid ainult nimeliselt rahvuslikud, sest varsti tuli neid komplekteerida venelastega. Pealegi selgus juba kohe sõja alul, et eesti kommunistlikud väeosad üksi on jõuetud Eestimaa vallutamiseks. Tekkis tungiv tarvidus saata Eesti vastu venelasist ja teistest muurahvastest (lätlasist, hiinlasist jne.) koosnevaid väeosi ja väekoondisi suuremal arvul. Juba Vabadussõja esimesist päevist alates võtsid avalikult pealetungist meie vastu osa peale eesti kommunistlike väeosade ka puht vene ja läti rügemendid ja väekoondised oma tõelise numbri all (49. ja 9. kütirügement, 6. ja 2. Novgorodi diviis, 2. läti brigaad ja teised).

Eeltoodust selgub, et Vabadussõja enamlased alustasid klassisõja tähe all ja Vene poolt Narva peale tungivad Eesti kommunistlikud väeosad tegutsesid klassisõja vaimus.

Hiljem aga, peale meie esimest vastupealetungi ja enamlaste äpardusi muutus klassisõda rahvusvaheliseks sõjaks — riiklikuks sõjaks Eesti Vabariigi ja Nõukogude Vene vahel.

Poolte sõjaline ettevalmistus.

Eesti sõjaline ettevalmistus. Eesti põline ja ajalooline vaenlane polnud veel lõunasuunas lahkunud, kui Vene punavägi idast meie kodumaale

hakkas sisse tungima. Ja mis oli siis eesti rahval selles algavas heitluses elu ja surma peale kallaletungivale punaväele vastu panna? Eesti riik elas alles oma esimesi päevi. Ta sõjaline jõud oli veel täiesti organiseerimata. Sõjaväe loomiseks olid meil küll juhid, võis saada sõdureid, kuid sõjariistade ja varustuse terav puudus lubas esialgu asutada vaid nõrku väeosade kaadreid. Nõrgad kaitseväe osad ja üksikud Kaitseliidu salgakesed, milles suurel arvul oli kooliõpilasi, need astusid esimestena südilt vastu välisele vaenlasele 1918. a. novembrikuu viimseil päevil.

Novembri lõpul oli meil piiriäärseis rügementides sissetungivale vaenlasele vastu panna Narvas 4. rügemendis ohvitseridega kokku umbes 300—350 meest, neist osa relvadeta, ja Võrus 3. rügemendis — umbes 100 meest, peaaegu kõik relvadeta. Tartus ilmusid 2. rügementi esimesed 30 vabatahtlikku alles 29. novembril. Üldse oli meil 28. novembril Virurindel Narva jõe joonel eestlasi (ühes kaitseliitlastega) — umbes 750 meest. Sakslasis ei võidud kindel olla, kas nad enamlaste pealetungi tagasilöömisest võtavad osa, sest neil olid korraldused lahkumiseks käimas täies hoos ja juba 28. novembri õhtupoolikul nad sõitsid minema.

Pihkvat kaitseid sakslaste kaasabil formeeritava vene valge Põhja-armee osad, kes sealt koos sakslastega taandusid Eestimaale, ilma et nad kuski oleksid avaldanud nimetamisväärt vastupanu punastele.

Kokkuvõttena võib konstateerida, et meil Vabadussõja lahtipuhkemisel sõjaväge kui niisugust ei olnudki. Sõjaväge hakati alles looma. Relvad, laskemoon ja muud sõjalise varustuse artiklid puudusid peaaegu täiesti. Meie ettevalmistamatus on ka arusaadav, sest okupatsioonivägede surveajal oli Eestis iga vähimigi rahvuslik eluavaldu ja kaitsekorraldus võimatu.

Nõukogude Vene sõjaline ettevalmistus. Vene punavägi seevastu oli aga organiseeritud ja korraldatud. Tal oli seljataga värskeid lahingkogemusi teistelt väerinnelt. Ta oli tehniliselt meist paremini varustatud, omas ratsaväe, suurtükiväe ja laevastiku, mis meil alul hoopis puudusid. Eesti kommunistidel olid Narva all juba valmis väeosad siis, kui meie neid alles hakkasime looma.

Vabadussõja alul oli punastel meie vastas Jamburgi ja Pihkva rajoonis — kummaski umbes 5000—6000 meest.¹⁵

Punaväe lahingväertus ei olnud küll suur. Sõdurid olid väsinud sõjast, kuid esimesed kerged võidud ja loodetav sõjasaak Eestis aitasid meeolelu alal hoida. Kunstlikult alal hoitud meeolelu ei võinud aga punaväes püsiv olla ja juba pärast esimesi kaotusi, nagu edaspidi näemegi, hakkab punaväe meeolelu ja sellega ühtlasi ka lahingväertus kiiresti langema.

Nõnda tuli meil rutuga kokkukogutud mõnesaja mehega novembri lõpul 1918. a. vastu astuda organiseeritud, tehniliselt paremini varustatud ja

¹⁵ Н. Какурин — «Как сражалась революция», том II, лhk. 101.

Н. А. Корнатовский — «Борьба за красный Петроград», лhk. 68 andmeil vaenlase Narva grupi koosseis pidi tõenäoliselt alla 6000 olema, kuna Pihkva grupis aga kuni 3000 meest võis olla.

arvuliselt mitu korda tugevamale vaenlasele.

Sõjategevusteater.

Piirid. Vabadussõjas on peale Eesti territooriumi üldiseks sõjategevusteatriks maa-ala, mille piirjooned on:

Idas — Põtalovo (Jaunlatgale), Ostrov, Porhov, Luuga, Gatšina, Petrograd;

põhjas — Soome lahe lõunarannik;

läänes — Baltimere ja Riia lahe (Liivi lahe) idarannik;

lõunas — Düüna jõgi (Daugava) kuni Jakobstadtini (Jekabpils), Kreuzburg (Krustpils), Evsti jõgi (Aiviekste), Lubani järv ja Põtalovo.

Eesti vägedele oli peamiseks sõjategevusteatriks Eesti territoorium, Põhja-Läti, Pihkva piirkond ja Jamburgi ning Soome lahe vaheline maa-ala.

Tähtsamaid operatsioonisuundi Vabadussõjas idast Eestisse.

Operatsiooni suunad määrab peamiselt kindlaks:

1. tegevuse eesmärk;

2. teede võrk ja

3. maastiku looduslikud iseäraldused.

Eesti Vabadussõjas oli vaenlasel peamiseks tegevuse eesmärgiks Tallinna vallutamine ja Eesti sõjaväe purustamine, surudes teda alul järkjärgult lähemale Tallinnale ja ühes sellega ka Balti mere rannikule, s.o. meie saarestikule. Niisiis, Tallinn omas selle maagilise jõu, kuhu vaenlase tähtsaimad operatsioonisuunad kokku jooksid. Et saavutada lõplik eesmärk, selleks tuli vaenlasel lahendada rida vahepealseid ülesandeid. Selle tingisid kaitsja poole vastupanu, maastiku iseäraldused ja asulate ning teede võrk. Kõigest sellest on ka tingitud Vabadussõjas rida suurema või vähema tähtsusega abioperatsioone, mis igaüks omaette moodustab lüli peaoperatsiooni läbiviimise ahelas.

Eesti piiri pikkus Venemaaga on 276,67 km, millest 129,39 km läheb maad mööda ja 147,28 km Peipsi, Lämmi- ning Pihkva järve mööda. Peipsi järve suurim pikkus on 75 km, suurim laius, Mustvee kohal, 48 km ja vähim laius, lõuna pool Piirisaart, 12 km. Lämmijärve pikkus on 25 km, suurim laius 8 km ja vähim laius, Mehikoorma juures, 1,5 km. Pihkva järve pikkus on 40 km ja laius — 15—19 km.¹⁶

Eeltoodust võib järeldada, et Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järv oma suure ulatuse ja laialdase veekogu poolest on idast pealetungivale vaenlasele tõsiseks takistuseks, kergendades samal ajal eestlasile oma idapiiri kaitse korraldamist. Nii lõunas, Läti piiri ja Pihkva järve vahel, kui ka põhjas, Peipsi järve ja Soome lahe vahel, asuvad peagu ühelaiused (umbes 70 kuni 80 km) lahtised maa-alad — väravad või koridorid, kust lähevad läbi loomulikud operatsiooni suunad idast sissetungimiseks Eestisse. Peipsi, Lämmi- ja Pihkva järv, asudes nende mõlemate operatsioonisuundade vahel, lahutavad vaenlase pealetungivad jõud kaheks osaks, sünnitades sellega vaenlasele

¹⁶ M. Kattai — „Eesti Sõjamaateadus”, lhk. 14.

raskusi sideme pidamisel ja operatsioonide läbiviimisel.

Lõuna poolt Pihkva järve pealetungival vaenlase Pihkva grupil oli esimeseks tegevusobjektiks Vabadussõjas Petseri—Võru piirkonna, s. o. platsdarmi, vallutamine, kust soodus oli jätkata edasitungi Tartu, Valga ja Riia suunas. Vastavalt maastiku iseäraldustele ja teede võrgule oli siin operatsiooni peasuunaks Pihkva—Petseri—Võru raudtee.

Teiseks tegevusobjektiks oli Valga kui tähtsa teedesõlme ja Tartu kui Eesti teise tähtsama administratiivtsentrumi vallutamine. Nende mõlemate operatsioonide läbiviimiseks ja kooskõlastamiseks maastik vaenlasele erilisi takistusi ei sünnitanud, välja arvatud ainult S.-Emajõgi, mis lõunast põhja viivad teed läbi lõikab ja kaitsjale pakub häid taktikalisi positsioone. Tartu vallutamise operatsiooni võis vaenlane abistada pealetungiga üle Lämmijärve, mille veekogu on kitsas, eriti Mehikoorma juures, ja seepärast ka ületulekuks ei sünnitanud suuri raskusi. Vaenlase Valga grupil olid edaspidisteks tegevusobjektiks Mõisaküla teedesõlme ja Viljandi rajooni vallutamine, milleks loomulikud tegutsemisuunad olid:

1. mööda kitsarööplist raudteed Valgast Mõisaküla peale ja maanteed mööda üle Tõrva Viljandi peale. Maastik ja teedevõrk olid tegutsemiseks soodsad.

Tartu grupil oli järgmiseks ülesandeks Põltsamaa ja Jõgeva—Pedja rajooni vallutamine, mis teda viis ühendusse läbi Põhja-Eesti pealetungivate jõududega. Pealetungi läbiviimist raskendasid selles rajoonis Põltsamaa ja Pedja jõgikonnas asuvad sood ja metsad.

Sideme korraldamist vasakule (Valga—Viljandi grupina) ja vastastikku abistamist raskendas Võrtsjärv ühenduses Põltsamaa jõgikonna soode ja metsadega. Nii tuli siis kummalgi grupil (Tartu ja Valga—Viljandi) tegutseda enam-vähem omaette.

Põhja poolt Peipsi järve pealetungival vaenlase Narva grupil oli esimeseks tegevuse eesmärgiks Narva linna vallutamine ja Narva jõe forsseerimine.

Narva jõgi voolab rööbastikku meie idapiirile 6—12 km kaugusel piirist. Jõe pikkus on 78,9 km. Allpool Narva linna suureneb jõe laius kuni 500 mtr, kuid Narva lahele lähenedes muutub jõgi jälle kitsamaks. Merre suubumise kohal on jõe laius 150 mtr. Jõe sügavus keskmisel veeseisu ajal on 3,4—6 mtr, välja arvatud Omuti karestik, kus tuleb ette isegi umbes 1-mtr. sügavusi.¹⁷

Narva jõgi, voolates lõunast põhja, lõikab läbi kõik idast läände viivad teed Peipsi järve ja Soome lahe vahel ja seega moodustas Vabadussõjas tõsise tõkke idast pealetungivale vaenlasele. Narva jõe sõjalist tähtsust suurendasid veel temale peaaegu roobastikku jooksev Pljussa jõgi ja suured teedelagedad sood ja metsad Narva jõe mõlemail kaldail.

Narva linna vallutamiseks vaenlase pealetungi peasuund langes ühte Jamburg—Narva-vahelise kivi- ja raudteega. Narva linna vallutamise operatsiooni abistamiseks vaenlane võttis ette abilööke Kriuša (Kriivasoo) ja

¹⁷ M. Kattai — „Eesti Sõjamaateadus”, lhk. 34.

Ustje-Žerdjanka küla piirkonnast — üle Narva jõe Auvere peale ja Riigiküla rajoonist — Laagna, Repniku peale.

Teiseks tegevusobjektiks kujunes vaenlasele Rakvere—Tapa—Väike-Maarja—Rakke rajooni, s.o. platsdarmi, vallutamine, mis teda toob välja Virumaa soodest ja metsadest ja tema kätte annab Tapa ning Tamsalu raudteesõlmed. Selle rajooni vallutamise eesmärgel avanes vaenlasel võimalus otsese sideme loomiseks lõunagrupiga, kes lõuna pool Pihkva järve oli tunginud Eestisse.

Maastik Peipsi järve ja Soome lahe vahelises koridoris võimaldas vaenlase suurimaile jõududele tegutseda peamiselt Tallinn—Narva raudtee ja Soome lahe vahelises ribas, sest lõunapoolne maa-ala kuni Peipsi järveni oli metsarikas ja soine ning teede võrk seal oli äärmiselt hõre. Niisiis kujunesid vaenlase Narva grupi edasitungimise peateedeks Tallinn—Narva maantee ja raudtee.

Järgmiseks ühiseks ülesandeks Mõisaküla—Võrtsjärve—Põltsamaa—Tapa joonele väljajõudnud vaenlasele oli läbimine Pärnu, Valge ja Jägala jõestiku soode ja metsade vööst. Soise ja metsarikka maastiku tõttu oli suuremail koondistel võimalik siin tegutseda peamiselt magistraalteede suunas. Maastik raskendas koostööd ja sideme pidamist rinnet mööda.

Tähtsamaid operatsioonisuundi Vabadussõjas lõunast Eestisse. Et Vabadussõjaaegne rinne ulatus merest mereni, Riia lahest Soome laheni, siis märgime ära ka tähtsaimad operatsioonisuunad meie lõunapiiril Riia lahe ja Pihkva järve vahel.

Tähtsaimaiks tegevusobjektideks siin kujunesid:

1. Pärnu,
2. Mõisaküla—Ruhja,
3. Valga ja
4. Võru rajoon.

Vastavalt maastiku iseäraldustele ja teedevõrgule oli nende objektide vallutamine soodus:

1. Pärnu linn, Heinaste—Häädemeeste—Pärnu suunas;
2. Mõisaküla, Ruhja rajoon, Volmari—Ruhja suunas;
3. Valga linn, Volmari—Valga suunas ja
4. Võru linn, Marienburg—Võru suunas.

Tähtsaimaid operatsioonisuundi Eestist lõunasse ja itta. Välispoole oma territooriumi eestlased võtsid ette operatsioone lõunasse — Põhja-Lätimaa vabastamiseks ja itta — vene Loode-armee toetamiseks.

Põhja-Lätis olid esimesteks tegevusobjektideks Volmari (Valmiera) ja Marienburgi (Aluksne) vallutamine. Neid operatsioone viidi vastavalt maastikule ja teedevõrgule läbi järgmiselt:

1. Volmari vallutamiseks — Ruhja—Volmari ja Valga—Volmari suunas ja
2. Marienburgi vallutamiseks—Valga—Marienburgi ja Võru—Marienburgi suunas ühes haaramisega üle Laura.

Põhja-Läti vabastamise eesmärgiks oli eesti vägede väljatungimine Düüna jõe (Daugava) kallastele, mis pidi lõppema läänes Riia ja idas Jakobstadi vallutamisega. Soodsaimad operatsioonisuunad selle läbiviimiseks langesid kokku raudteedega:

1. Riia vallutamiseks —Valga—Volmari—Võnnu—Riia raudteega ja
2. Jakobstadi vallutamiseks —Marienburg—Vana-Švanenburg—Kreuzburgi raudteega.

Itta ettevõetud operatsioonide eesmärgiks oli esimeses järjekorras Pihkva vallutamine ja siis Loode-armee toetamine Petrogradi vallutamiseks. Pihkva operatsiooni teljeks on Petseri-Pihkva raudtee ja Petrogradi operatsiooni teljeks —Narva—Petrogradi ja Pihkva—Petrogradi raudteed, kusjuures esimene kui lühem omas suurema tähtsuse.

Tegevuskavad.

(Skeem nr. 3)

Nõukogude Vene väejuhatuse tegevuskava. 1918. a. suvel omas Nõukogude Vene väerinne läänes teisejärgulise tähtsuse ja Brest—Litovski rahulepingu tagajärjel ka passiivse iseloomu. Alates novembrikuust, Saksa revolutsiooni ajast, hakatakse väerindele läänes enam tähelepanu pühendama, sest oli tunnuseid, mis lubasid oletada sealt Saksa okupatsioonivägede peatset lahkumist. Silmas pidades poliitilist olukorda käseb punavägede ülemjuhataja Vatsetis 16. novembril Idaväerindel asuvate 1. ja 3. armee koosseisust kõik eesti ja soome kommunistlikud väeosad saata Jamburgi rajooni. 17. novembril käseb punaväe ülemjuhataja koondada 10. diviisi Vjatka rajoonist Novgorodi, Staraja-Russa, Dno ja Luuga piirkonda. Jäetakse Lõunarindele saatmata ka need väeosad, mis sinna selleks varem olid määratud Põhja- ja Lääneväerinde koosseisust. Algab läti kommunistlike väeosade koondamine läände. 17. ja 18. novembril tehakse Põhjaväerindele ülesandeks alata pealetung Pihkva ja Narva vallutamiseks, milleks koondada kõik võimalikud varud ja samuti teel viibivad eesti ja läti kommunistlikud väeosad.¹⁸

Vastavalt sõja eesmärgile ja poliitilisele kavale oli Nõukogude Vene väejuhatusel eesmärgiks — lahkuvate Saksa okupatsioonivägede kannul liikuda Baltimaale ja vallutada ning kindlustada enese järel sakslasist vabanenud territoorium varem, kui seal end suudavad korraldada kohalikud rahvusvalitsused või punaste vastased vene valgekaardi organisatsioonid. Formeerimisel olevaid rahvuslikke ja vene valgekaardi sõjalisi jõude kavatseti purustada seal, kus neid leitakse. Selle ülesande teostamiseks olid punaväe juhatusel esialgu käsutada järgmised väekoondised:

1. Jamburgi rajoonis — 6. diviis ja
2. Pihkva vastas — numbrite segadiviis, kummaski koondises umbes 6000 tääki,¹⁹ ja

¹⁸ Н. Какурин — «Каж сражалась революция», том II, lhk. 33, 39, 40.

¹⁹ Sama allik, lhk. 101. Н. Корнатовский — «Борьба за красный Петроград», lhk. 68 ja «Война

3. Sebež-Polotski rajoonis — Pihkva diviisi koonduvad osad.

Lähemas tulevikus pidi kohale jõudma veel Vjatka linnas formeeritav 10. diviis täies koosseisus. Jamburgi rajoonis asuv 6. diviis ja Pihkva rajoonis tegutsev segadiviis kuulusid 7. armee koosseisu, kuna viimane omakorda allus Põhjaväerinde juhatajale. Sebež-Polotski rajoonis koonduv Pihkva diviis allus Läänearmeele.

Lahutusjooneks Põhjaväerinde ja Lääne-armee vahel oli Ostrov—Jakobstadt ja edasi Düüna jõe alamjooks.

Arvesse võttes, et Nõukogude Vene väed lahkuvate okupatsioonivägede kannul lääne sihis edasi tungides kohtasid nõrka vastupanu, annab punaväe ülemjuhataja detsembri alul Põhja- väerindele ja Lääne-armeele ruumis võrdlemisi laialdased ülesanded:

1. Põhjaväerindel jätkata energiliselt pealetungi Tallinnale, Pärnule, Valgale ja Riiale, kusjuures selle rinde väeosadele lõppülesandeks tehakse — Riia lahe ranniku vallutamine ja enese järel kindlustamine. Läti väeosad pidid tegutsema Valgast Riia suunas.

2. Lääne-armeel pärast Kreuzburg—Dünaburgi joone kindlustamist jätkata pealetungi Miitavile, Ponevežile, Vilnole, Baranovitšile, Pinskile ja Mozõrile. Jakobstadt, Dünaburg ja Minsk tulid viia kaitseesisekorda.²⁰

Nagu eeltoodud tegevuskavast näha, oli punaväe juhatusel esimeseks ja peaülesandeks Balti teatril:

1. Lääne-armeel — oma parema tiivaga (hiljem läti grupiga) edasi liikuda Miitavi peale, eesmärgiga läbi lõigata vene valgekaardi arvatav taandumistee ja samuti kiirustada lahkuvate okupatsioonivägede äraminekut;

2. Põhjaväerindel — suruda vaenlane lääne sihis merre, teda sellega hävitades.

Sissetungimiseks Eestisse pärast Pihkva ja Narva langemist seadis 7. armee juhatus oma väekoondistele järgmised ülesanded:

1. Narva grupil (6. diviisil) — edasi tungida Tapa—Tallinna sihis ja vallutada Baltimere rand Tallinnast kuni Pärnuni;

2. Pihkva grupil (segadiviisil) — edasi tungida Võru—Valga sihis ja vallutada merekallas Pärnust kuni Riiani.

Pihkva grupp asus oma ülesande teostamisele järgmiselt:

1. parempoolne kolonn (49. rüg., 1 esk. ja 1 ptr.) peale tungida Räpina—Tartu—Viljandi—Pärnu suunas;

и революция», 1928 г., лhk. 74 andmeil oli Pihkva grupi (segadiviisi) koosseisus kuni 30. novembrini 3000 tääki, kuna 2. läti brigaad veel kohale polnud jõudnud ja seepärast ka Pihkva vallutamise operatsioonist ei saanud osa võtta. Eesti suhtes sel asjaolul aga ei ole tähtsust, sest 2. läti brigaad jõudis 30. novembril Pihkva ja alles 2. detsembril järgnes 7. armee juhatuse käsk väeosadele pealetungi jätkamiseks („Proletaarne revolutsioon Eestis” nr. 3 (4), 1927. a. лhk. 31). Nii siis Eestisse sissetungimisel tõusis Pihkva grupi koosseis ikkagi kuni 6000 täägini. Pihkva grupi või n.n. numbrita segadiviisi koosseisus olid peale lätlaste peamiselt 2. Novgorodi diviisi väeosad (8., 9., 10. rüg.), kes ka pärast Valga vallutamist 2. Novgorodi diviisi koosseisus Viljandi ja Tartu suunas meie vastu astusid tegevusse. Jaanuari alul viidi 2. Novgorodi diviisi väeosad täiendusena 10. diviisi koosseisu üle («Война и революция», книга XII, лhk. 100).

²⁰ Н. Какурин — «Как сражалась революция», том II, лhk. 96.

2. keskmine kolonn (1., 4. ja 6. läti rüg., 2 soomusrongi, 1 soomusautode salk, 1 esk. ja 2 ptr.) peale tungida Petseri—Vastseliina—Võru—Valga—Võlmani—Riia suunas;

3. vasakpoolne kolonn (8, 9., 10. ja 12. rüg., 1 soomusrong ja 2 ptr.) peale tungida Ostrov—Põtalovo—Vana-Švanenburg—Stockmanshof—Friedrichstadt—Riia suunas.²¹

Eeltoodud kavadest näeme, et:

1. Põhjaväerindele oli ülesandeks tehtud kahe tähtsa punkti, Riia ja Tallinna, vallutamine, mis tema jõud kiskus laiali kahes vastupidises hargnevas suunas, tehes sellega küsitavaks operatsiooni edukuse;

2. Põhjaväerinde juhatus suunas pealöögi Eesti vastu läbi Põhja-Eesti, Tallinn-Narva raudtee sihis, kuna aga Pihkvast Võru kaudu meie vastu saadeti võrdlemisi nõrgad jõud, sest Valgast suunati tusedamad jõud (2. läti brigaad) Riia peale — lätlaste vastu.

Punaväe juhatus suunas pealöögi Eesti vastu läbi Põhja-Eesti seepärast, et siin tal oli võimaldatud tihe koostöö maa- ja mereväe vahel ja ühtlasi ka Narvast Tallinnani maa on lühem kui Pihkvast Tallinnani, mis andis lootust tegutsedes mererannikui kiiremini ja lühema aja jooksul vallutada meie pealinn. Pihkvast Võru ja Valga kaudu meie vastu suunatud punaste jõud polnud määratud Eesti kaitsejõududele otsustava löögi andmiseks, vaid enam Riia sihis opereerivate punavägede parema tiiva kaitseks ja ühendavaks lüliks kahe löögirusika vahel, millest esimene läbi Põhja-Eesti suunati eestlaste vastu ja teine läbi Põhja-Läti — lätlaste vastu.

Eesti väejuhatuse tegevuskava. Eesti väejuhatuse tegevuskava seisis selles, et takistada Nõukogude Vene vägede edasitungimist, taanduda, taandudes võita aega, sealjuures end otsustavalt mitte lüüa lastes, võidetud aja kestes seljataguses läbi viia mobilisatsioon ja kaitsejõudude korraldamine, leida võimalusi välismaalt relvade, varustuse, laskemoona ja võib-olla ka abivägede saamiseks ja siis, kui jõud juba on korraldatud, asuda vastupealetungile ning sissetunginud vaenlane Eesti pinnalt visata välja.

Nii seisis Eesti maleval esialgu ees katteoperatsioon ühes paratamatu taandumisega.

1. Eesti abiväed. Vene Põhja-armee korraldamine. Ingerlased ja lätlased.

2. Eesti abiväed.

Inglased. Riigikaitset korraldades otsis Ajutine Valitsus ka välisabi. Selle saamiseks olid kindlad lootused, sest Nõukogude Vene ähvardas mitte ainult Eestit, vaid kogu maailma tsivilisatsiooni.

Meie välissaatkonna kaudu pöörduti abipalvega Inglise valitsuse poole, et see oma laevastiku saadaks Tallinna. Välissaatkonna palve peale tuli

²¹ «Война и революция», книга XII, lhk. 87—89.

Inglise laevastik Baltimerre. Baltimeres tabas Inglise laevastikku õnnetus. Inglased kaotasid siin ühe ristleja ja seetõttu loobusid nad nüüd ka Tallinna tulekust. Alles siis, kui meie ülemjuhataja kolonel J. Laidoner 8. detsembril sõitis Inglise laevastikule vastu Liibavi, oli admiral A. Sinclair peale pikki selgitusi ja palveid uuesti nõus tulema Tallinna. Koos meie ülemjuhataja kolonel J. Laidoneriga jõudis Inglise laevastik admiral A. Sinclairi juhatusel 12. detsembril Tallinna.

26. detsembril oli Inglise laevastikul Tallinna all kokkupõrge enamlaste laevastikuga. Inglise kätte langes 26. detsembril Vene miiniristleja „Spartak” ja 27. detsembril „Avtroil”. 31. detsembril andis admiral A. Sinclair enamlasilt võetud miiniristleja „Spartaki” (meil „Vambola”) ja 2. jaanuaril 1919. a. kapten Thesiger miiniristleja „Avtroili” (meil „Lennuk”) ajutiselt meile üle. Mõlemad laevad anti lõplikult meile üle 1921. aastal.

Inglased andsid meile väärtuslikku abi kogu Vabadussõja kestes. Inglise sõjalaevastiku Soome lahes viibimise tõttu polnud meil merelt karta hädaohtu. Inglise abi väärrib erilist tähelepanu veel seetõttu, et meil enestel sõjalaevastik Vabadussõja alul täiesti puudus.

Soomlased. 28. novembril pöördus Ajutine Valitsus abipalvega välisministri J. Poska ja portfelli ministri J. Tõnissoni kaudu Soome peaministri prof. Lauri Ingmani poole palvega saada Soomest abiväge. Soome valitsus ei saanud palvele vastu tulla, sest, esiteks, põhiseaduse järgi aktiivväe saatmine välispoole riigi piire polnud lubatud ja, teiseks, Soome toleaegne sise- ja välispoliitiline seisukord ei lubanud kaitsejõudude nõrgendamist.

Eesti raske seisukord leidis siiski erilist sooja kaastunnet Soome laiares rahvahulkades ja ajakirjanduses. Tagajärg oli see, et mitmelt poolt ühel ajal Helsingis ja mujal alustati vabatahtliku abistamise korrastamist. Üksikud isikud eraldi tegutsedes ei suutnud aga saavutada selliseid laiaulatuslikke tulemusi, milliseid mõned rahvuslikud organisatsioonid soovisid näha.

18. detsembril 1918. a. õhtul kutsuti Helsingi naiste algatusel Helsingi naisorganisatsiooni ruumesse kokku need isikud, kel oli tahe Eestit aidata. Sel koosolekul, mille juhatajaks oli pr. Ilmi Hallsten, otsustati kahe päeva pärast ära pidada rahvakoosolek, mille juhatusse kuuluksid ka esindajad poliitilistest rühmadest.

20. detsembril Helsingis kokkukutsutud rahvakoosolekul Eestile seltskondliku abi andmise ühendamiseks valiti Eesti Abistamise Peatoimkond, dr. O. V. Louhivuoriga eesotsas. Eesti Abistamise Peatoimkonda kuulusid kõigi Soome poliitiliste parteide esindajad peale sotsiaaldemokraatide.

27. detsembril oli Eesti Abistamise Peatoimkonna esimene istung, kus ametlikuks nimeks võeti Viron Avustamisen Päätoimkunta.

Eesti Abistamise Peatoimkond organiseeris Soomes vabatahtlike värbimist ja saatmist Eestisse; propageeris abistamise mõtet ja pani toime üleriiklikke rahakorjandusi Soomes; sõlmis lepinguid vabatahtlike väeosade

ülematega; organiseeris sanitaarabistamist jne.

Nii on Eesti Abistamise Peatoimkonna peamiseks ülesandeks Eesti abistamise organiseerimisel poliitiliste ja majandus-administratiivküsimuste lahendamine, kuna operatiivselt vabatahtlike väeosad allusid vahenditult Eesti rahvaväe juhatusele. Toimides vahemehena Soome ja Eesti valitsuste vahel, olid Eesti Abistamise Peatoimkonnal laialdased volitused Soome valitsuselt.

Valitud peatoimkonnaga juhtis sama aasta detsembrikuu algpäevil mag. Y. O. Ruthi algatusel korrastatud sõjaasjanduse toimkond.

23. detsembril kirjutati Eesti esindaja dr. O. Kallase ja Eesti Abistamise Peatoimkonna vahel alla lepingule, mille põhjal soomlased meile abiks pidid saatma kaks vabatahtlike salka: üks — major M. Ekströmi (4 kompaniid á 150 meest) ja teine — kolonel-leitnant H. Kalmi (2 pataljoni á 3 laskurkompaniid ja 1 raskekuulipildujate kompanii, 3 patareid, suusatajate kompanii ja ratsakomandod) juhatusel, kokku 2000 meest ühes vastava arvu ohvitseridega, 40 kuulipildujaga ja 4 patareid á 4 suurtükki. Major M. Ekströmi pataljoni esimesed mehed (leitnant Eskola kompanii) jõudsid Eestisse 30. detsembril 1918. a. Pataljon asus väerindele 4. jaanuaril.

Kolonel-leitnant H. Kalmi Põhja Pojad jõudsid Tallinna 25. jaanuaril, kust nad 29. jaanuaril saadeti lõuna-väerindele. Soome vabatahtlike väesalga üldjuhiks oli Soome kindral-major M. Vetzer, kes allus Eesti ülemjuhatajale.

Jaanuari viimseil päevil määrati kindral-major M. Vetzer meie ülemjuhataja kindral-major J. Laidoneri poolt Lõunaväerinde juhatajaks, kuid juba veebruaris ta lahkus Eestist. Lõunaväerinde juhatajaks jäi kolonel V. Puskar.

Soome vabatahtlikud andsid meile väärtuslikku abi kolm kuud (Ekströmi pataljon ainult kuni Narva tagasivõtmiseni), nagu see lepingus oli ette nähtud. Peale selle pöördusid nad kodumaale tagasi.

Taanlased. 1919. a varakevadel pöördus meie välissaatkonna juht J. Tõnisson Taani valitsuse poole abisaamise palvega. 1919. a märtsi keskel lubas Taani valitsus vabatahtlikest moodustada ühe 200-mehelise kompanii. 26. märtsil sõitis kompanii, mille ametlikuks nimetuseks oli Corps Danois Compagnie Borgelin, R. G. Borgelini juhatusel Kopenhaagenist välja. Kompanii koosseisus oli 13 ohvitseri, 12 allohvitseri ja 200 sõdurit.

4. aprillil jõudsid taanlased Tallinna, kust nad paari nädala pärast saadeti Lõunaväerindele II diviisi ülema käsutusse. Sõjategevusest võtsid taanlased osa aprilli ja mai esimesel poolel — Võru kaitsehinguis, mai lõpul ja juuni alul — Marienburgi ja Jakobstadti operatsioonist ning juulis ja augustis — Pihkva—Ostrovi sihis. 1. septembril lahkusid taanlased väerindelt Tallinna, kust nad järgmisel päeval pöördusid tagasi kodumaale.

Nii viibisid taanlased Eestis ligi 5 kuud, abistades meid raskeis Võru kaitsehinguis ja tehes kaasa ka Läti vabastamise operatsiooni Marienburg —Jakobstadti suunas.

Rootslased. Abisaamise palvega pöörduti ka Rootsi poole, kellega Eesti on ühendatud soojade ajaloosidemetega. Rootsi valitsus ei leidnud aga võimaliku olevat meid riigivägedega toetada. 1919. a. alul pöördus dr. O. Louhivuori Eesti Abistamise Peatoimkonna nimel palvega dir. Sven Palmi poole Stokholmis, paludes Rootsist muretseda peatset abi Eestile vabatahtlike ja relvade näol. Palvel oli tagajärgi, sest kohe selle peale saadeti Rootsist kindral Hjalmarson paari ohvitseriga Eestisse siinset sõjalist olukorda uurima. Jaanuari keskel jõudis kindral Hjalmarson Rootsi tagasi ja nõudis tungivalt välisriikide abi Eestile. Ilmusid üleskutsed vabatahtlike kogumiseks.

Veebruari alul esines Rootsi major C. Mothander Eesti valitsusele ettepanekuga lubada tal moodustada Eestis rootsi vabatahtlike korpus.²² Major Mothanderi ettepanek võeti vastu ja temaga sõlmiti vastav leping. Et major Mothander korpuses ei suutnud kindlat korda alal hoida, lõpetas sõjaministeerium temaga hiljem lepingu ja andis korpuse juhatamise üle major Malmbergile.

Rootslased võtsid lahinguist osa märtsis — Põhjaväerindel ja aprillis Lõunaväerindel. Rootsi vabatahtlikud tegutsesid Eestis sellekohase lepingu põhjal 3 kuud ja lahkusid siis kodumaale. Paljud tulid aga oma soovil üle Eesti väkke ja Vene Loode-armeesse.

Vene Põhja-armee korraldamine.

Vene valgekaardi – Põhja-armee korraldamine. 1918. a. sügisel pannakse sakslaste kaasabil ja toetusel alus Vene valgele Põhja-armeele. Armeed formeerimine algas tegelikult 10. oktoobril endise Pihkva ja Viitebski kubermangu okupeeritud osades Pihkvas, Ostrovis, Irboskas, Režitsas ja Dvinskis.

Põhja-armeele seati ülesandeks Petrogradi vallutamine, Venemaal Nõukogude võimu kukutamine ja uue korra (loomulikult saksa-sõbralise J. M.) sisseseadmine. Põhja-armeele lubasid sakslased rikkalikku toetust. 150 miljonit rubla ehk marka rahas, relvastust, lahingmoona ja riideid 50 000 inimesele, 500 kuulipildujat, 36 kerget ja 24 rasket suurtükki ja suurel arvul mitmesugust tehnilist varustust.²³ Tegelikult andsid sakslased aga palju vähem ja just nimelt — 3 miljonit marka, 8000 püssi (nendest 75% kõlbmatud), 6 kerget ja 24 rasket suurtükki (lahinguks täiesti kõlbmatud).²⁴

Armeed juhiks kutsuti kindral krahv F. Keller, kes selleks ka oma nõusoleku andis. Et aga kindral krahv F. Keller asus Kiievis ja seal ära tapeti, ei saanud ta tegelikult armeed juhtimisele asuda.

12. oktoobril jõudis Pihkva kindral A. Vandam, kes nimetati Pihkva vabatahtliku korpuse ajutiseks ülemaks. Korpuse staabiülemaks määrati kindral-major B. Maljavin. Pihkva korpus oli esimeseks koondiseks Põhja-armee koosseisus. Komplekteeriti Põhja-armeed peasjaliselt vene rahvusest

²² Tegelikult koosnes rootsi korpus ainult ühest kompaniist.

²³ Fürst Avaloff — „Im Kampf gegen den Bolschewismus”, lhk. 69, 70 ja 71.

²⁴ Н. А. Корнатовский — «Борьба за красный Петроград», lhk. 33.

ohvitseride- ja sõdurite-vabatahtlikega. Salajast agitatsiooni tehti ka punaväe ridades, mille tagajärjel tulid valgete poole üle:

1. 26. oktoobril — üks eskadron 3. Petrogradi ratsarügemendist essaul B. Permõkini juhatusel;

2. 28. oktoobril — Peipsi laevastiku koosseisust kolm laeva kapten D. Nelidovi juhatusel;

3. 6. novembril — ülejäänud kolm eskadroni 3. Petrogradi ratsarügemendist rittmeister S. Bulak-Balahovitši juhatusel.

Põhja-armee formeerimine ei edenenud kuigi jõudsasti. Juhtide vahel valitsevad intriigid pidurdasid tööd. Varsti oli kindral Vandami ühes staabiülemaga sunnitud tagasi astuma. Nende asemele määrati Pihkva korpuse ülemaks kolonel von Neff ja staabiülemaks — rittmeister von Rosenberg. See sündis novembri keskel.

24. novembril asusid Põhja-armee osad peamiselt Pihkva ja Ostrovi rajoonis. Pihkvas oli umbes 800 tääki, 450 mõõka ja 10 suurtükki; Talabski saartel (Pihkva järvel) — 150 tääki ja 2 suurtükki; Ostrovis — 500 tääki ja Režitsas — 150 tääki. Üldiselt oli korpuse koosseisus umbes 1600 tääki, 450 mõõka ja 12 suurtükki.²⁵

25. novembril algas enamlaste 7. armee lõunagrupp (umbes 2500—3000 tääki, 8 suurtükki ja 1 soomusrong) pealetungi Pihkvale. Pihkvas puhkes mäss ja linn jäeti valgete poolt maha 26. novembril. Pihkva korpuse osad taandusid Irboska—Petseri suunas Eesti pinnale. Ainult kolonel Afanasjevi partisansalk taandus Kreuzburgi poole.

Korpus kavatseti koondada Valga rajooni, et sealt vastavalt olukorrale jätkata taandumist kas Tallinna või Riia suunas. Korpuse juhid alustasid läbirääkimisi Eesti ja Läti valitsustega ja Riias asuva Saksa 8. armee staabiga, et otsustada korpuse baseerumine tulevikus kas Eesti või Läti peale. Saksa 8. armee staabiülem kolonel-leitnant Frant teatas, et Saksamaa praeguses olukorras ei ole enam huvitatud Pihkva korpuse edaspidisest saatusest ja ühtlasi loobuvad sakslased korpuse toetamisest tulevikus. Ka lätlased ei annud esialgu lõusolekut korpuse taandumiseks Lätimaale.²⁶

Staabiülem rittmeister von Rosenberg pooldas eriti korpuse taandumist Lätti ja baseerumist Liibavi peale. Kolonel von H. Neff kaldus isiklikult enam eestlaste poole, kes ka nõus olid taandumisel kokkuvarisenud korpust Eesti pinnal vastu võtma ja talle oma vägede seljataguses võimaldama puhkust ja abi korraldamiseks.

Tekkinud lahkhelide tõttu korpuse juhatuses astus staabiülem von Rosenberg oma ametkohalt tagasi ja uueks staabiülemaks määrati kolonel

²⁵ Н. А. Корнатовский — «Борьба за красный Петроград», lhk. 60, 61, 62.

A. Родзянко — «Воспомяная о Северо-Западной армий», lhk. 134 andmeil oli Pihkva korpuse koosseisus 4500 inimest, neist 1500 ohvitseri. Tääke pole kindral A. Rodzjanko üldisest koosseisu arvust eraldanud. Paistab siiski, et kindral A. Rodzjanko poolt toodud üldine koosseis tegelikust on suurem, mis on vast seletatav sellega, et need arvud on toodud aruandes Pihkva korpuse kohta Inglise admiralile Sinclairile. Inglasilt küsiti toetust ja loomulikult näidati siis ka tegelikust suurem koosseis.

²⁶ Vürst Avaloff — „Im Kampf gegen den Bolschewismus“, lhk. 92 ja 93.

von Wahl.

Pihkva korpuse osad ei suutnud taandumisel enamlasile avaldada nimetamisväärki vastupanu. Korpuse riismed valgusid mööda Valga—Tartumaad laiali ja käitusid isegi õige sõjakalt rahva ja Eesti riigi vastu. Räägiti isegi valitsuse ülevõtmisest, üllatuste ärahoidmiseks saadeti Tallinnast rittmeister. G. Jonson paarikümne ohvitseriga ja kahe kuulipildujaga erarongil valgetele Tapale igaks juhtumiks vastu. Venelased peatusid Tapal ja Tallinn rahunes. Et kuidagi siin korda luua, sõlmiti 6. detsembril Eesti valitsuse ja Põhja-armee juhatuse vahel järgmine leping:

1. *Põhja-armee ja Eesti valitsuse suhete aluseks on ühised tegevused, mis on juhitud enamlaste ja anarhia vastu võitlemiseks, kusjuures armee tegevuse peasuunaks jääb Pihkva rajoon.*
2. *Eesti piirides viibimise ajal kindlustab Põhja-armee täielise mittesegamise esimese seesmistesse asjadesse.*
3. *Sõjategevuse ajal Eesti piirides allub Põhja-armee Eesti sõjavägede ülemjuhatajale.*
4. *Eesti piirides viibimise ajal ühise sõjategevuse eesmärgil saab Põhja-armee Eesti valitsuselt täieliselt teda kindlustava rahalise varustuse, riietuse, relvastuse, rakmed, vööri ja toidu väljatöötatud tabeli järgi. Rahaline varustus, mida Põhja-armee saab Eesti valitsuselt, arvatakse Vene organiseeritava valitsuse võlaks.*
5. *Esimesed kolm nädalat, arvates Põhja-armee osadele Eestis määratud rajooni asumisest ja Eesti valitsuselt punkt 4-das tähendatud vahendite saamisest, antakse Põhja-armeele ainult organiseerumistööks, mis on tarviline pärast rasket taandumist.*
6. *Eesti sõjaministeerium ja Põhja-armee staap komandeerivad vastastikku esindajad olukorra selgituseks ja tööks.*
7. *Põhja-armeele jäetakse õigus komplekteeruda isikutega, kes ei kuulu Eestile.*
8. *Kuni liitlaste saabumiseni ei tohi armee arvult tõusta üle 3500 inimese.*
9. *Põhja-armee staabi juure määratakse Eesti peaintendandi esindaja, kel Põhja-armeele antud rahasummade, toidu ja kõigi varustusasjade kulutamise kohta on kontrollimisõigus.*

6. detsembril 1918. a.

Põhja-armee juhataja polkovnik von Neff.

Eesti Ajutise Valitsuse sõjaministri eest sõjaministri abi J. Jürine.

Lepingu sõlmimise järele koondati taandumisel kokkuvarisenud Põhja-armee osad (Pihkva korpus) korraldamiseks Rapla ja Kapa-Kohila rajooni, kust teda jaanuarist alates üksikute osadena, nii kuidas väeosi jõuti korraldada ja varustada, saadeti Viru- ja Lõunaväerindele. Põhja-armee ja ühtlasi ka tema koosseisu kuuluv Pihkva-korpus nimetati ümber Põhja-korpuseks.

Ületulekuga Eesti territooriumile katkes Põhja-korpusel side Saksa

võimudega, kes ta oma huvides olid sünnitanud. Et kadunud oli sakslaste toetus, kadus nüüd ka korpuses endine orientatsioon ja saksasõbraline süda. Sakslased olid maailmasõja kaotanud, neilt polnud ka suurt midagi enam loota. Pealegi leidsid valged vastuvõtu Eestis, kus valitses liitriikide orientatsioon. Võõrastel tuli siin käia sama teed, sest muidu poleks koostöö olnud võimalik.

Põhja-korpuse juhid muutsid oma poliitilist kurssi ja nende tulevasiks toetajaiks kujunesid nüüd juba liitlased. Võetud poliitiline suund kutsus tulevikus esile teravaid lahkemisi Põhja-korpusest võrsunud Loode-armee ja hiljem Kuramaal formeeritud saksasõbraliste vene valgete väekoondiste vahel. Mõlemail neil olid ühised sihid — suure ja lahutamatu Venemaa ülesehitamine, kuid siiski lahkuminevad orientatsioonid. Viimane asjaolu sai ka neile mõlemaile väekoondistele — Loode-armeele (Judenitš) ja vene-saksa Lääne-armeele (Bermond-Avalov) — saatuslikuks.

Ingerlased ja lätlased.

Ingerlased ja lätlased. Ingeri pagulased Eestis moodustasid rahvusliku komitee. See taotles Ingerile enamlastist vabanemist ja kultuuriautonoomiat tulevaselt Vene valitsuselt. Komitee sõlmis Eesti valitsusega lepingu, mille järgi neile lubati korraldada pataljon vabatahtlikest. Kodumaale jõudnud, kavatseti pataljon ümber korraldada rügemendiks. 1919. a. kevadeks oli ingeri pataljon valmis.

Tähtsaima ettevõtte viidi Eesti kaasabil läbi Põhja-Läti väeosade korraldamine, mille käiku üksikasjaliselt jälgime edaspidi.

Nii sirutasid oma avitava käe Eestile Soome ja osalt ka Taani ja Rootsi rahvad, andes meile väärilist abi vabatahtlike väeosade või üksuste näol, ja Inglise valitsus — toetades meid laevastikuga ja ühtlasi sellega kindlustades ka meie julgeoleku merelt. 1919. a. alul moodusati kolme rahvusliku väe — vene, läti ja ingeri — algrakud Eesti pinnal ja Eesti kaasabil ning materjaalsel toetusel. Toetatuna Eesti vägede poolt oli vene, läti ja ingeri rahvusväeosadel eesmärgiks oma kodumaa vabastamine enamlaste võimu alt.